

Nędza i nowoczesność – problemy społeczne i gospodarcze II Rzeczypospolitej.

Rola gazu i gazownictwa

Opracowanie scenariusza:
mgr Zbigniew Pawłowski

HISTORIA, LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Spis treści:

	Informacje dla nauczyciela	3
	Co uczeń już powinien wiedzieć i umieć przed lekcją?	6
	Cele lekcji w odniesieniu do wymagań zawartych w podstawie programowej	7
	Kryteria sukcesu w języku ucznia	8
	Przebieg lekcji – konspekt zajęć	9
	Materiały do pobrania dla nauczyciela	12
	Bibliografia i źródła ilustracji	13

1. Informacje dla nauczyciela

PRZEDMIOT: Historia

POZIOM: Liceum ogólnokształcące i technikum

CZAS: 1 godzina lekcyjna

PYTANIA KLUCZOWE:

Do jakiego stopnia bieda w II Rzeczypospolitej i zbliżone do niej problemy społeczne miały charakter przejściowy, do jakiego stopnia trwały?

Czy nowoczesność – wyrażająca się w industrializacji, urbanizacji i infrastrukturze – była wyjątkiem w II Rzeczypospolitej?

W jakim stopniu budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego i wybór jego lokalizacji były spowodowane przyczynami społecznymi?

Jaką rolę w procesach modernizacyjnych II Rzeczypospolitej odgrywało gazownictwo?

SŁOWA KLUCZOWE: II Rzeczpospolita, bezrobocie, Centralny Okręg Przemysłowy, gazownictwo, gaz ziemny, gazownia, gazociąg, gazociąg centralny, industrializacja, infrastruktura, ubóstwo, walka z ubóstwem, walka z bezrobociem, źródła, źródło wywołane

METODY I FORMY PRACY: praca w grupach, rozmowa kierująca, wykład nauczycielski z prezentacją, dyskusja, praca ze źródłami

MATERIAŁY POMOCNICZE: prezentacja PowerPoint, arkusze źródeł, karty pracy

Wstęp

Problemy społeczne w Polsce dwudziestolecia międzywojennego są jednym z głównych tematów z dziejów II Rzeczypospolitej omawianych na lekcjach historii. Podobne znaczenie mają ówczesne wielkie projekty gospodarcze – zwłaszcza budowa Gdyni i Centralnego Okręgu Przemysłowego. Mniejszym zainteresowaniem podręczników cieszy się infrastruktura – może z wyjątkiem kolejnictwa (np. magistrali węglowej). Historia gazownictwa jest najwyżej

mimochodem wspominana. Niniejszy, oparty na różnorodnych źródłach scenariusz z jednej strony stara się wypełnić tę lukę (nie wykraczając jednak poza poziom maturalny), prezentując wielkie inwestycje II RP związane z gazem ziemnym, jego wydobyciem, przesyłaniem i wykorzystaniem, z drugiej zaś strony pokazuje gaz jako wyznacznik nowoczesności i zamożności w generalnie biednym i zapóźnionym społeczeństwie. W ten sposób – pozostając przy wielkich tematach:

1) ubóstwa i związanych z nim innych problemów społecznych (bezrobocia, zadłużenia, rozdrobnienia własności rolnej i przeludnienia agrarnego, braku perspektyw) oraz

2) budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego,

– starano się je pokazać w świetle nowych, związanych z gazem źródeł. Wykorzystano tu m.in. unikatowe i nowocześnie wyeksponowane zbiory Wirtualnego Muzeum Gazownictwa. Mamy też nadzieję, że scenariusz może zaintrygować ucznia i zachęcić do dalszej eksploracji stron Muzeum.

Scenariusz może zostać użyty w dwojaki sposób:

1) jako jedna z dwóch lekcji poświęconych społeczeństwu i gospodarce II Rzeczypospolitej. Sugerujemy, że w tym wypadku nauczyciel mógłby wcześniej przeprowadzić lekcję poświęconą pominiętym w tym scenariuszu zagadnieniom, zwłaszcza stosunkom narodowościowym i problemom gospodarczym lat 20. (takim jak: odbudowa po zniszczeniach wojennych, próby ujednolicenia gospodarczego kraju, reforma rolna i wspomniane wyżej budowa Gdyni i kolejnictwo);

2) jako lekcja powtórzeniowa przed maturą, skupiająca się na problemach pracy ze źródłami i pisania wypracowań.

Innym pomysłem jest potraktowanie arkuszy źródłowych i kart prac ze scenariusza jako prac domowych lub elementu sprawdzianu, a nawet matury próbnej, po dokonaniu przez nauczyciela koniecznego przystosowania do tej roli.

Uwagi o przebiegu lekcji

Nauczyciel powinien sprawdzić dostępność map tematycznych w szkolnych atlasach, ewentualnie podręcznikach (społeczeństwo II Rzeczypospolitej, przemysł II Rzeczypospolitej, w tym Centralny Okręg Przemysłowy) lub map ściennych w pracowni historycznej.

Przed lekcją należy wydrukować arkusze źródeł 1–5 (w wariantcie ekonomicznym jeden arkusz na dwie osoby – lub nawet małą grupę – z wyjątkiem arkusza 5, który, o ile zostanie użyty na tej lekcji, powinien zostać wydrukowany dla każdego ucznia) oraz karty pracy (po jednej dla każdego ucznia). Uwaga: arkusze źródeł 1–3 i karty pracy do nich są przeznaczone dla trzech grup (wydruk dla 1/3 klasy).

Do pobrania jest pięć zestawów źródłowych:

- pierwszemu tematowi (do pracy w grupach) są poświęcone zestawy 1–3 – każda z trzech grup korzystać będzie z innego zestawu,
- drugi temat (zestaw 4) nadaje się do krótkiego omówienia w klasie i/lub samodzielnego opracowania w domu,
- trzeci temat (zestaw 5) – może być wykorzystany zamiennie z tematem drugim (zestaw 4) lub jako element matury próbnej.

Zaproponowane źródła i zadania do nich stanowią okazję do utrwalenia wiedzy uczniów, rozwinięcia umiejętności pracy ze źródłami oraz głębszego zaciekawienia uczniów. W zadaniach został przewidziany czas, żeby nauczyciel uzupełnił wiedzę uczniów, odpowiadając na pytania, pozwalając na komentarze lub dodając własne.

Prezentacja ma charakter dopełniający – może zastąpić pracę z mapami ściennymi lub zawartymi w atlasach i podręcznikach i przydać się do pokazania istotnych źródeł całej klasie.

Do wariantu początkowego zadania o źródłach do dziejów II RP można przygotować magnesy do tablicy lub inny sposób przytwierdzania kartek w widocznym miejscu.

2. Co uczeń powinien wiedzieć i umieć przed lekcją?

Uczeń powinien mieć wiedzę zarówno z poziomu podstawowego z IV etapu kształcenia (klasa I liceum lub technikum), jak i z poziomu rozszerzonego z IV etapu kształcenia z lekcji tematycznie zbliżonych.

UCZEŃ:

- rozpoznaje rodzaje źródeł,
- charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową odrodzonego państwa polskiego, dostrzegając przyczyny konfliktów społecznych i narodowościowych,
- porównuje przejawy kryzysu gospodarczego na świecie i w Polsce, wskazując jego specyficzne cechy,
- opisuje osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, w tym budowę portu w Gdyni i utworzenie Centralnego Okręgu Przemysłowego,
- charakteryzuje życie gospodarcze okresu międzywojennego w Europie i na świecie i wyjaśnia mechanizm wielkiego kryzysu gospodarczego oraz porównuje sposoby przezwyciężania jego skutków w Stanach Zjednoczonych i w Europie,
- rozpoznaje charakterystyczne cechy ustroju II Rzeczypospolitej,
- wyjaśnia uwarunkowania polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej,
- synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski z wydarzeniami europejskimi.

3. Cele lekcji w odniesieniu do wymagań zawartych w podstawie programowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna. Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna. Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Cele szczegółowe

II Rzeczpospolita. Społeczeństwo, gospodarka.

Uczeń:

- analizuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej,
- charakteryzuje i ocenia dorobek gospodarczy II Rzeczypospolitej,
- prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące II Rzeczypospolitej.

4. Kryteria sukcesu w języku ucznia

- rozpoznaję rodzaje źródeł,
- oceniam przydatność źródeł do wyjaśnienia problemu historycznego,
- dostrzegam zmienność wydarzeń w dziejach, a jednocześnie ciągłość procesów historycznych,
- dostrzegam możliwość wielu interpretacji historii II Rzeczypospolitej,
- dokonuję wyboru i oceny ważności informacji z różnych źródeł,
- analizuję strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej,
- charakteryzuję i oceniam dorobek gospodarczy II Rzeczypospolitej,
- prezentuję oceny polskiej historiografii dotyczące II Rzeczypospolitej,
- analizuję społeczno-gospodarcze wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w II Rzeczypospolitej na tle Europy.

5. Przebieg lekcji – konspekt zajęć

Faza wprowadzająca (10–15 minut)

Opis

1. Przetawienie uczniom tematu zajęć i celów szczegółowych.
2. Podanie pytań kluczowych.
3. Powtórzenie i zadanie na początek – źródła do dziejów II Rzeczypospolitej

Nauczyciel może zacząć lekcję pytaniami otwartymi, przypominając w paru zdaniach poprzednie lekcje z bieżącego i poprzedniego rozdziału – zwłaszcza o gospodarce dwudziestolecia międzywojennego (w tym przede wszystkim wielkim kryzysie), pogarszającej się sytuacji międzynarodowej oraz o uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych II Rzeczypospolitej.

Następnie nauczyciel prosi uczniów o wymienienie jak największej ilości typów źródeł do historii II Rzeczypospolitej, które zapisuje na tablicy. To zadanie ma na celu powtórzenie wiedzy o typach źródeł i umiejętności ich kategoryzacji. Można je przeprowadzić w dwóch wariantach:

- **burzy mózgów** – zwłaszcza dla grupy mniej aktywnej lub zaawansowanej – w której uczniowie podają jak najwięcej źródeł w szybkim tempie, przy czym mogą to być zarówno grupy źródeł, jak i konkretne przykłady (czyli np. „źródła niepisane”, „artykuł w czasopiśmie”). Jak wiadomo, w tej technice pracy początkowo nie ocenia się pomysłów – wszystkie są zapisywane w widocznym miejscu; następnie dokonuje się ich selekcji i uporządkowania. Uczniowie powinni ostatecznie podać typologię źródeł i przyporządkować do niej swoje pomysły, najlepiej z jak najmniejszą pomocą nauczyciela. Efektem będzie stworzone z podanych elementów drzewko źródeł. Wadą tego wariantu jest dłuższy czas, zaletą zaangażowanie uczniów i bardziej twórcze podejście;
- **stworzenia własnej pomocy naukowej** – w tym wariantcie na tablicy powstaje **tabela typologii źródeł** (lub drzewko). Uczniowie wspólnie dzielą źródła na pisane i niepisane oraz podają ich niższe kategorie i podkategorie. Zagrożeniem może być bierna postawa słabszych uczniów. Można ich zaktywować kolejnym

poleceniem – podania konkretnych przykładów do podanych kategorii – najlepiej na kartkach A5, które zostaną umieszczone na tablicy. Nauczyciel może pozwolić wybrać typ źródła lub narzucić uczniom/grupom uczniów.

W obu wariantach można dopuścić do korzystania z podręczników (w których z zasady użyto bardzo różnorodnych źródeł) – w celu przyspieszenia pracy – albo poprosić o pracę wyłącznie własną – jeśli nauczyciel chce sprawdzić przyswojoną wiedzę uczniów.

Nauczyciel podsumowuje krótko zadanie i wprowadza nowy termin – „źródło wywołane” – uzupełniający stworzoną typologię.

Ważne pojęcie

Źródła wywołane (w naukach społecznych) – powstają wskutek działalności badacza. Są to wywiady, ankiety, kwestionariusze, mniej lub bardziej formalne, czasem (jak w przypadku *Pamiętników chłopów* wykorzystanych w niniejszych arkuszach źródeł) są one bardzo rozbudowane i przyjmują postać wspomnień. Źródła wywołane nie muszą być pisane – mogą mieć postać multimedialną, obrazu itp.

Literatura dotycząca źródeł wywołanych:

I. Ihnatowicz, *Nauki pomocnicze historii XIX i XX w.*, Warszawa 1990.

S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007.

Nauczyciel pod koniec zadania stawia pytanie o wiarygodność źródeł i ich subiektywność, co przyda się w poniższych zadaniach.

Faza realizacyjna (20–25 minut)

Opis

Ta faza składa się z dwóch zadań.

1. Arkusz źródeł „Nędza i nowoczesność”. Praca uczniów w grupach i w klasie zgodnie z instrukcją (z kart pracy 1–3)

Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy i rozdaje każdej jeden z zestawów (1–3). Uczniowie pracują w parach, potem w grupach (z wykorzystaniem elementów techniki „śnieżnej kuli”). Każda grupa ma 4 źródła – trzy związane z problemami społecznymi (zwłaszcza ubóstwem), czwarty z nowoczesnym użyciem gazu.

Praca przebiega w dwóch fazach.

- 1) W pierwszej uczniowie w parach pracują ze źródłami o ubóstwie (tytuł „Nędza”. Rolą nauczyciela jest pomoc w wypełnianiu pierwszej strony karty pracy (1–3). Jeśli wystarczy czasu, nauczyciel może pomocniczo zaprezentować źródła z prezentacji. Następnie po krótkiej dyskusji w ramach grupy prezentują swoje wnioski (zapisane na drugiej stronie karty pracy) na forum klasy. Krytyczne pytania nauczyciela pomogą rozwinąć umiejętności pracy ze źródłami. Na końcu następuje porównanie wniosków w całej klasie i stworzenie kategoryzacji problemów (druga strona karty pracy).
 - 2) W drugiej, krótkiej fazie uczniowie analizują źródła dotyczące „nowoczesności” i na forum klasy zastanawiają się nad zadaniem podsumowującym (druga strona karty pracy).
2. Przyczyny powołania Centralnego Okręgu Przemysłowego – prezentacja i arkusz źródeł

W tej części pracy nauczyciel rozdaje arkusze źródłowe nr 4 (temat 2) i prosi o krótkie zapoznanie się z nimi. Nauczyciel opowiada o tytułowym zagadnieniu przy pomocy prezentacji i/lub atlasów/map ściennych. Warto zadbać, by nie był to tylko suchy wykład. Uczniowie są proszeni o odnajdywanie informacji w źródłach oraz notatki w zeszycie – najlepiej w postaci mapy myśli.

Następnie nauczyciel prosi o uwagi do planu wypracowania – co powinno się w nim znaleźć. Tu należy znaleźć czas na przypomnienie metod pracy ze źródłami na maturze – źródła podane w zestawie nie muszą w pełni pokrywać tematu pracy. Istotne pytanie, czy dobór źródeł nie narzuca maturzyście wniosków, które sformułowałby inaczej przy innym zestawie.

Omówione wstępnie wypracowanie z tematu 2 zostanie zadane do domu.

Faza podsumowująca (5–10 minut)

Opis

Nauczyciel przechodzi do podsumowania, koncentrując się na pytaniach kluczowych. Ta część lekcji może mieć mniej formalny przebieg – należy pozwolić uczniom odnieść się do źródeł, sformułować wnioski, ale też wspomnieć o swoich odczuciach.

Lekcję powinna kończyć próba oceny dokonań II Rzeczypospolitej.

Praca domowa

Wypracowanie z 2 zestawu źródeł (arkusz 4).

6. Materiały do pobrania dla nauczyciela

Karta źródeł 1

Karta pracy 1

Karta źródeł 2

Karta pracy 2

Karta źródeł 3

Karta pracy 3

Karta źródeł 4 [tu wypracowanie do domu]

Karta źródeł 5

Prezentacja

7. Bibliografia

Aktualne podręczniki szkolne i atlasy

Brzoza Cz., Sowa A.L., *Historia Polski 1918–1945*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.

Centralny Okręg Przemysłowy wczoraj – dziś – jutro. Materiały z konferencji naukowej w 75. rocznicę powstania COP, Warszawa–Stalowa Wola 2012.

Dzierżanowska B. (red.), *Gaz*, Polska Spółka Gazownictwa, Warszawa 2017.

Historia polski w liczbach. Materialne warunki życia ludności, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1998.

Pamiętniki chłopów (Nr 1–51), [t. 1], red. L. Krzywicki, Instytut Gospodarstwa Społecznego, Warszawa 1935.

Wróbel J., *Odnaleźć przeszłość 2. Historia od 1815 roku do współczesności*, Wydawnictwa Szkolne i pedagogiczne SA, Warszawa 2003.

Źródła ilustracji

- materiały Wirtualnego Muzeum Gazownictwa,
- Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Mościcach
https://pl.wikipedia.org/wiki/Zak%C5%82ady_Azotowe_w_Tarnowie-Mo%C5%9Bicach#/media/Plik:Azoty-panorama.png; domena publiczna,
- Szyby naftowe w okolicach Jasła, domena publiczna, Narodowe Archiwum Cyfrowe,
- Mapa Centralnego Okręgu Przemysłowego, *Ilustrowany Kalendarz Słowa Pomorskiego 1939*, domena publiczna, Wikimedia Commons,
- Plakat *Pologne*, Jadwiga Salomea Hładki, Edward Manteuffel, Antoni Wojwód, Drukarnia Narodowa Kraków, domena publiczna, Muzeum Narodowe.